

УДК 37.091.33-027.22:796]:373.2.016:502

DOI <https://doi.org/10.32782/apv/2021.4.3>

Наталія ТРОФАЇЛА

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри психології та педагогіки розвитку дітей, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, вул. Садова, 2, м. Умань, Черкаська область, Україна, 20301

ORCID: 0000-0002-9865-6133

Бібліографічний опис статті: Трофаїла, Н. (2021). Дидактична гра як засіб ознайомлення дітей із предметним довкіллям. *Acta Paedagogica Volynienses*, 4, 17–21, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2021.4.3>

**ДИДАКТИЧНА ГРА ЯК ЗАСІБ ОЗНАЙОМЛЕННЯ
ДІТЕЙ ІЗ ПРЕДМЕТНИМ ДОВКІЛЛЯМ**

У статті представлено змістову характеристику дидактичної гри як засобу ознайомлення дітей із предметним довкіллям. Це поняття проаналізовано з позицій різних наукових підходів. Схарактеризовано суть дидактичної гри, її функції та структуру, етапи проведення. Представлено погляди дослідників на класифікацію дидактичних ігор.

Ознайомлення дітей дошкільного віку з предметним довкіллям передбачає не передачу емпіричних знань про властивості та способи дій із предметами, а узагальнений у науці та зафіксований у системі наукових понять досвід пізнання людством явищ дійсності: природи, суспільства, мислення.

Масове охоплення дітей суспільним дошкільним вихованням дає змогу практично забезпечити наступність і неперервність у навчально-виховній роботі закладу дошкільної освіти та школи. Дошкільний вік – це період побудови базових взаємин дитини зі світом і її бажання впорядкувати свої знання про довкілля, а потім узагальнити їх у вигляді певної моделі світобудови.

У період дошкільного дитинства виникають перші уявлення про довкілля, формується вміння встановлювати найпростіші взаємозв'язки і закономірності в явищах навколишнього світу, а також самостійно застосовувати отримані знання в практичній діяльності.

Ознайомлення з предметним світом відіграє важливу роль у формуванні індивідуальної картини світу дитини. Через предмети розкриваються різні сторони життя людини: праця, побут, мистецтво. Пізнаючи предметний світ, дитина дізнається про якості і властивості світу загалом: істотні та неістотні.

Отже, дошкільний вік є періодом, який відіграє особливу роль у пізнанні дитиною світу загалом і предметного світу зокрема. У зв'язку з цим важливим є пошук принципово нового змісту, методів навчання для самостійної діяльності, що сприятиме розвитку в неї пізнавальної та практичної активності, розвиватиме початки творчості.

Ключові слова: дидактична гра, предметне довкілля, діти дошкільного віку, предметний світ.

Nataliia TROFAILA

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of Child Psychology and Pedagogy, Paulo Tychna Uman State Pedagogical University, Sadova str., 2, Uman, Cherkasy region, Ukraine, 20301

ORCID: 0000-0002-9865-6133

To cite this article: Trofaïla, N. (2021) Didaktichna gra yak zasib oznayomlennya ditey z predmetnim dovkilliam [Didactic game as a means of acquainting children with the subject environment]. *Acta Paedagogica Volynienses*, 4, 17–21, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2021.4.3>

**DIDACTIC GAME AS A MEANS OF ACQUAINTING CHILDREN
WITH THE SUBJECT ENVIRONMENT**

The article presents the semantic characteristics of the didactic game as a means of acquainting children with the subject environment. This concept is analyzed from the standpoint of different scientific approaches. The essence of didactic game, its functions and structure, stages of carrying out are characterized. Researchers' views on the classification of didactic games are presented. Acquaintance of preschool children with the subject environment does not involve the transfer of empirical knowledge about the properties and methods of action with objects, and generalized in science and recorded in the system of scientific concepts experience of human knowledge of reality: nature, society, thinking.

Mass coverage of children with public preschool education makes it possible to practically ensure continuity and continuity in the educational work of the preschool institution and school. Preschool age is a period of building a child's basic relationship with the world and his desire to organize their knowledge of the environment, and then generalize them in the form of a certain model of the universe.

During the preschool childhood the child has the first ideas about the environment, develops the ability to establish the simplest relationships and patterns in the phenomena of the world, as well as independently apply the acquired knowledge in practice. Acquaintance with the material world plays an important role in forming an individual picture of the child's world. Objects reveal different aspects of human life: work, life, art. Knowing the objective world, the child learns about the qualities and properties of the world in general: essential and insignificant.

Thus, preschool age is a period that plays a special role in the child's knowledge of the world in general, and the material world in particular. In this regard, it is important to find a fundamentally new content, teaching methods, for independent activity, will promote the development of cognitive and practical activity, will develop the beginnings of creativity.

Key words: didactic game, subject environment, preschool children, subject world.

Актуальність. Одним із важливих завдань розвитку дитини є пізнання світу в усьому його розмаїтті, багатогранності й складності.

Предметний світ у розвитку дітей дошкільного віку має особливе значення. Завдання педагога – допомогти навчитися орієнтуватися в різноманітті предметного світу, використовувати предмети за призначенням і, головне, сформулювати ціннісне ставлення до них.

Дослідження вчених показують: головною умовою виховання у дошкільників ціннісного ставлення до предметного світу є системний характер уявлень про предмет (Крухлет, 2007).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз досліджень щодо ознайомлення дітей дошкільного віку з довкіллям засвідчує інтерес науковців до різних сторін цього феномена: використання пошуково-дослідницької діяльності (Н. Лисенко, Л. Парамонова, М. Поддяков, О. Поддяков); ознайомлення з явищами неживої природи (С. Ніколаєва, Н. Риждова, П. Саморукова, І. Фрейдкін, Н. Яришева), суспільними явищами (А. Богуш, Н. Гавриш, В. Ільченко, С. Козлова), фізичними залежностями (З. Богуславська, О. Запорожець, Т. Земцова, Л. Кларіна, Є. Корзакова, Л. Міщик); природно-предметного довкілля (Л. Зайцева, В. Логінова, Н. Риждова). Ідеї сучасних вітчизняних дослідників (А. Леонтєвої, С. Новосолова, В. Кисленко, О. Дибіна) займають особливе місце у вивченні предметного світу. Вони розглядають предмет як знаряддя предметної, ігрової діяльності дитини, як джерело пізнання творчості дорослого (Дыбина-Артамонова, 1997).

На важливості ролі предметного світу в розвитку дітей дошкільного віку наголошують у своїх дослідженнях учені Л. Венгер, О. Запорожець, В. Логінова та інші. Предметний світ слугує основною детермінантою психічного розвитку дитини (Л. Виготський, Л. Божович,

О. Леонтєв, С. Рубіштейн, Б. Теплов, Д. Ельконін, Д. Фельдштейн, П. Якобсон та ін.), сприяє розвитку естетичних почуттів (О. Бодальов, О. Леонтєв та ін.), впливає на взаємини людей (В. Котирло, А. Кошельова, В. М'ясищев, Є. Субботський, Д. Фельдштейн та ін.).

Мета дослідження. Мета статті полягає у висвітленні дидактичної гри як засобу ознайомлення дітей із предметним довкіллям.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дошкільне дитинство – це складне соціально-культурне, психологічне і педагогічне явище, що має самоцінність і власну логіку розвитку.

Дошкільний вік унікальний. У ньому відбувається найбільш стрімкий, бурхливий, психологічний і фізичний розвиток дитини, закладаються основи особистості. У цей час дитина постає перед нами як індивідуальність, як самобутня суверенна особистість, гідна любові і поваги, що є не об'єктом, а суб'єктом виховного процесу, а суспільство має право сподіватися на успіх і всебічний розвиток кожної дитини, на виявлення і розвиток творчих здібностей, які є основою виховання і навчання дітей.

Базовий компонент дошкільної освіти визначає обов'язковий мінімум змісту основних освітніх програм, обсяг навантаження, вимоги до рівня розвиненості, вихованості та навченості дитини, а також умови, за яких вони можуть бути досягнуті (Богуш, 2012).

Базовий компонент – це мінімально достатній та необхідний дитині перших семи (шести) років життя ступінь компетентності, необхідний для її нормального функціонування в навколишньому середовищі. Він передбачає набір елементарних знань, уявлень, практичних умінь та навичок, які гарантують дитині адаптацію до життя, здатність орієнтуватися в ньому, адекватно реагувати на явища, події, людей. Йдеться передусім про забезпечення

особистості перших років життя своєрідного мінімального освітнього ядра, рівень засвоєння якого відображено в якісно-кількісних показниках її діяльності та поведінки (Богуш, 2012).

У дослідженні В. Логінової функція предмета полягає в тому, щоб використовуватися людиною, а призначення – задовольнити всі потреби людини. Тим самим дитина розуміє весь сенс створення предметів (Логінова, 1984).

Вивчаючи дослідження С. Козлової, можна зробити висновок, що через предмет розкриваються різні сторони життя: праця, побут, мистецтво, а також їх характеристика: характерні риси, життєвий досвід, творче начало дорослих (Дыбина-Артамонова, 1997).

Формування ставлення до предметного світу відображено в дослідженнях Р. Жуковської, яка вивчала процес виховання дбайливого ставлення до результатів праці дорослих із формування в дітей почуття вдячності дорослому за турботу про них.

Предметний світ розглядається як засіб виховання таких моральних якостей, як ощадливість, дбайливість, охайність, працьовитість, звичка до того, що кожна річ має своє місце, і усвідомлення того, що дорослі багато працюють, щоб створювати речі, тому результати їхньої праці необхідно берегти.

Аналізуючи дослідження В. Кисленко, можна зробити висновок, що вона відводить значення пізнання функції і призначення предмета таким видам діяльності, як ігрова, трудова і художня, в яких дитина діє з предметами, активно опановуючи світ речей. Дитина поступово вчиться жити з цими предметами, вчиться правильно користуватися предметами. Автор справедливо зазначає, що саме в діяльності дитина реалізує зв'язок із людиною через речі, а зв'язок із речами – через людину (Кисленко, 1981).

Вивчаючи дослідження О. Дибіної-Артамоної, можна умовно поділити предметний світ на три групи.

До першої групи предметів можна зарахувати ті предмети, з якими дитина не діє, тому що діти з об'єктивних причин не можуть безпосередньо контактувати з ними, їхнє ставлення соціально опосередковане дорослими (наприклад, предмети, що полегшують працю дорослих на виробництві).

До другої групи належать предмети, які входять у найближче оточення дитини. Вона

контактує безпосередньо з цими предметами. Дитина не перетворює цих предметів, але вони мають величезне значення для її розвитку: вона бачить ці предмети і діє з ними на практиці.

До третьої групи належать предмети, з якими дитина діє. Ці предмети за змістом наближені до реального життя дорослих, вони дають змогу дітям долучатися до творчої діяльності, формувати творчий інтерес до світу предметів і світу дорослих (Дыбина-Артамонова, 1997).

У пізнанні предметного світу для дитини відіграють важливу роль і функції предметного світу: 1) інформативна функція, 2) емоціогенна функція, 3) регулятивна функція. Ці функції освітлені в низці робіт вітчизняних вчених.

На думку вчених В. Логінової і Л. Мішарін, інформативна функція допомагає виробити необхідні подання про соціальну дійсність, центральною ланкою яких є знання про трудову діяльність дорослих. Інформативна функція предметного оточення забезпечує дітям доступні знання про суспільні цінності продуктів праці: кожна річ є результатом праці і створена для того, щоб служити не одній людині, а багатьом (Логінова, 1984).

О. Дибіна переконана, що завдяки силі предметного світу дитина може освоювати ретроспективний підхід до предметного оточення, який несе в собі знання про продукти творчої діяльності дорослого і дає поштовх для розвитку прогностичного погляду на світ. Це створює умови для того, щоб дитина могла обмірковувати та вдосконалити предмет, зробити його красивим і корисним. Таке оволодіння «світом предметів» має величезне значення для розвитку мотиваційно-особистісної сфери дитини, яка починає творчо ставитися до предметного світу (Дыбина, 2011).

Найважливішими для ознайомлення дітей із предметами є найближчі предмети і ширше оточення: будинок, дитячий садок загалом, вулиця, місто, а іноді і країна. Предмети, що оточують дітей, – це вже не тільки конкретні предмети, що використовуються індивідуально і колективно, а й «розумні речі» – прості і більш складні, винайдені людиною.

Отже, дошкільне дитинство за темпами розвитку, за якісним психічним утворенням, придбаним у цей період, має особливе значення для всього подальшого становлення особистості. І тут найважливішу роль відіграє проблема

пошуку нових форм навчання і виховання, а також організація розвивального середовища, яка може надати дітям значно більше «поле» для самостійних дій, яке сприяло б формуванню пізнавальної та практичної активності дошкільників.

К. Ушинський вказав залежність змісту дитячих ігор від соціального оточення. Він цінував самостійність дітей у грі, бачив у цьому основу глибокого впливу гри на дитину, проте вважав за необхідне скеровувати дитячі ігри, забезпечуючи моральне утримання дитячих вражень.

У дидактичній грі діти навчаються думати про речі, які вони нині не сприймають. Гра вимагає використання придбаних раніше знань у нових зв'язках, нових обставинах.

Видатний радянський педагог Н. Крупська, підкреслюючи особливість дидактичних ігор, писала: «Гра є потребою зростаючого дитячого організму. У грі розвиваються фізичні сили дитини, твердішою робиться рука, гнучкішим – тіло, вірнішими – очі, розвиваються кмітливість, винахідливість, ініціатива».

К. Ушинський вважав гру вільною діяльністю дитини, що вносить в її розвиток такий внесок, який не можна порівняти з чимось іншим: «Гра – це вільна діяльність дитини, і якщо ми порівнюємо інтерес гри, а так число і різноманітність слідів, залишених нею в душі дитини, з таким же впливом вчення перших чотирьох-п'яти років, то, звичайно, вся перевага залишиться на стороні гри».

Оцінюючи дидактичну гру та її роль у системі навчання А. Усова писала: «Дидактичні ігри, ігрові завдання і прийоми дають змогу підвищити сприйнятливості дітей, урізноманітнюють навчальну діяльність дитини, вносять цікавість».

На думку Л. Артемової, дидактичну гру слід використовувати як ланку між навчальною та самостійною ігровою діяльністю. З'являючись з урахуванням організаційного або стихійного навчання, дидактичні ігри фактично продовжують його в ігровій формі (Артемова, 1992).

У створенні сучасної системи дидактичних ігор треба зазначити роль Є. Тихеєвої, яка заявила про новий підхід до дидактичних ігор. На думку Є. Тихеєвої, вони є лише компонентом виховної та освітньої роботи з дітьми поряд із

читанням, бесідою, малюванням, співом, гімнастикою, працею. Ефективність дидактичних ігор у вихованні та навчанні дітей Є. Тихеєва безпосередньо ставила в залежність від того, наскільки вони співзвучні інтересам дитини, приносять їй радість, дають змогу проявити свою активність, самостійність.

Як зазначає А. Бондаренко, дидактичні ігри ставлять перед дітьми завдання раціонально досліджувати наявні знання в розумових операціях: знаходити характерні ознаки в предметах і явищах навколишнього світу; порівнювати, групувати, класифікувати предмети за певними ознаками, робити правильні висновки, узагальнення. Активність дитячого мислення є головною передумовою свідомого ставлення до придбання твердих, глибоких знань, встановлення розумних відносин у колективі (Бондаренко, 1995).

Завдяки дидактичній грі в дитини відбувається сенсорний розвиток, при цьому розвиваються логічне мислення і вміння висловлювати свої думки словами. Щоб розв'язати ігрову задачу, потрібно порівняти ознаки предметів, встановлювати подібність і відмінність, узагальнювати, робити висновки. Таким чином, розвиваються здібності до суджень, вміння застосовувати свої знання в різних умовах. Це може відбуватися, якщо в дітей є конкретні знання про предмети і явища, які становлять зміст гри.

Характерні особливості дидактичних ігор полягають у тому, що вони створюються дорослими з метою навчання і виховання дітей. Однак, створені в дидактичних цілях, вони залишаються іграми. Дитину в іграх, перш за все, цікавить ігрова ситуація, а граючи, вона непомітно для себе розв'язує дидактичну задачу.

Отже, дидактична гра – це складне багатопланове педагогічне явище: вона є і ігровим методом навчання дитини і засобом всебічного розвитку особистості, а також фактором інтелектуального розвитку дошкільників.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проаналізувавши психолого-педагогічні дослідження, ми розглянули основні теоретичні аспекти проблеми ознайомлення дошкільників із предметним світом, визначили ключові поняття, а також потенційні можливості дидактичної гри, що дають змогу розглянути її як один із провідних засобів формування уявлень про предметне довкілля.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Артемова Л.В. Окружающий мир в дидактических играх дошкольников : книга для воспитателей дет. сада и родителей. Москва, 1992. 96 с.
2. Базовий компонент дошкільної освіти: за станом на 4 травня 2012 р. / Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України. Київ : Видавництво, 2012. 26 с.
3. Богуш А. Методика ознайомлення дітей з довкіллям у дошкільному навчальному закладі. Підручник для ВНЗ / А. Богуш, Н. Гавриш. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2008. 408 с.
4. Бондаренко А.К. Дидактические игры в детском саду : книга для воспитателя детского сада. Москва, 1991. 160 с.
5. Дыбина О.В. Рукотворный мир: Игры – занятия для дошкольников. Москва, 2011. 128 с.
6. Дыбина-Артамонова О.В. Предметный мир как источник познания социальной действительности. Самара, 1997. 136 с.
7. Зайцева Л.І. Знання про об'єкти довкілля як засіб розвитку початків обдарованості дитини-дошкільника. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2014. № 5 (24). С. 29–35.
8. Кисленко В.Я. Психологические особенности усвоения правил обращения с предметами детьми раннего и дошкольного возраста. Москва, 1981. С. 49–56.
9. Логинова В.И. Формирование системности знаний у детей дошкольного возраста. Ленинград, 1984. 174 с.
10. Крухлет М.В. Ребенок познает предметный мир. *Дошкольное воспитание*. 2007. № 1. С. 45–47.

REFERENCES:

1. Artemova L.V. (1992) Okruzhayuschiy mir v didakticheskikh igrakh doshkolnikov [The world around in didactic games for preschoolers]. M., 96 p. [in Russian].
2. Bazoviy komponent doshkolnoyi osviti (2012) [Basic component of preschool education]. K.: Vidavnitstvo, 26 p. [in Ukraine].
3. Bogush A. (2008) Metodika oznayomlennya dlitey z dovkillyam u doshkolnomu navchalnomu zakladi [Methods of acquainting children with the environment in preschool education]. K.: Vidavnichiy DIm «Slovo», 408 p. [in Ukraine].
4. Bondarenko A.K. (1991) Didakticheskie igryi v detskom sadu [Didactic games in kindergarten]. M., 160 p. [in Russian].
5. Dyibina O.V. (2011) Rukotvornyiy mir [Man made world]. M., 128 p. [in Russian].
6. Dyibina-Artamonova O.V. (1997) Predmetnyiy mir kak istochnik poznaniya sotsialnoy deystvitelnosti [The objective world as a source of knowledge of social reality]. S., 136 p. [in Russian].
7. Zaytseva L.I. (2014) Znannya pro ob'ekti dovkillya yak zasib rozvitku pochatkiv obdarovanosti ditini-doshkolnika [Knowledge about the education of the preschool child]. K., Pp. 29–35 [in Ukraine].
8. Kislenco V.Ya. (1981) Psihologicheskie osobennosti usvoeniya pravil obrascheniya s predmetami detmi rannego i doshkolnogo vozrasta [Psychological features of mastering the rules for handling objects by children of early and preschool age]. M., Pp. 29–35 [in Russian].
9. Loginova V.I. (1984) Formirovanie sistemnosti znaniy u detey doshkolnogo vozrasta [Formation of the consistency of knowledge in preschool children]. L., 174 p. [in Russian].
10. Kruhlet M.V. (2007) Rebenok poznaet predmetnyiy mir [The child learns the objective world]. M., Pp. 45–47 [in Russian].